

Die Hofanlage von Frau Bischof, Hauptstraße 13 Bischofné asszony portája, Fő utca 134.

Die Hofanlage von Frau Bischof, Haus Nr. 134 an der Hauptstraße (Fő utca), wurde im Rahmen der denkmalpflegerischen Zusammenarbeit mit ungarischen und bayerischen Kollegen im Mai 1990 untersucht und photographisch dokumentiert, da sie ein besonders charakteristisches und vollständig erhaltenes Beispiel eines bäuerlichen Anwesens in Fertőrákos darstellt. Zur Geschichte der Hofanlage liegen keine Archivalien vor. Die folgenden Informationen stützen sich auf Inschriften am und im Haus sowie auf mündliche Aussagen der Eigentümerin, Frau Bischof.

Das Gebäude wurde vom Maurermeister Matthias Titel 1744 errichtet, wie die Initialen „T M M“ (Titel Maurermeister Matthias) und die Jahreszahl „1744“ auf dem Unterzug der Stubendecke bezeugen (Abb. 62). Ob dabei Teile eines Vorgängerbaus in den Neubau einbezogen wurden, ist urkundlich nicht belegt. Es liegen auch keine Unterlagen darüber vor, ob die Hofanlage bei dem Großbrand von 1843, dem in Fertőrákos über hundert Gebäude zum Opfer fielen, beschädigt wurde. 1937 wurde die Hofanlage von Paul und Theresia Kikowatz aus Mörbisch, den Eltern der heutigen Eigentümerin, erworben und renoviert, wie die Initialen „PuTK“ und die Jahreszahl „1937“ auf dem Giebel der Straßenfassade belegen (Abb. 52).

Die langgestreckte Hofanlage mit schmaler zweiachsiger Giebelfassade an der Hauptstraße zeigt die ortstypische Aneinanderreihung von erdgeschossigen Wohn- und Wirtschaftsgebäuden, die jeweils separat vom Hof aus erschlossen werden. Diese Gestalt der Hofanlage ist bedingt durch die topographischen Gegebenheiten und die Parzellenstruktur mit schmalen, sehr tiefen Parzellenstreifen beidseitig der Hauptstraße. Die Parzelle von Haus Nr. 134 weist an der Hauptstraße eine Breite von lediglich 9 m auf, dagegen eine Tiefe von über 100 m bis zu der an der Hangkante stehenden Scheune, die den Hofraum rückwärtig abschließt. Am anschließenden Osthang zum Neusiedler See folgen dann in derselben Parzellenbreite zum Hof gehörige Obst- und Gemüsegärten sowie Weinstöcke. Alle Gebäude der Hofanlage sind massiv gemauert und verputzt; soweit sichtbar, besteht das Mauerwerk aus hellem Kalkstein. Das Steinmaterial stammt wohl aus dem örtlichen Steinbruch. Die einzelnen Gebäudeteile weisen Satteldächer mit nahezu gleichen First- und Traufhöhen auf, jeweils durch Brandwände getrennt, deren Giebel aus Ziegelmauerwerk errichtet sind. Die Nutzung der Dachböden zu Lagerzwecken ist an den hohen Dacherkern erkennbar; die Erschließung erfolgt über Anleiterung. Der schmale Hofraum vor den Wohn- und Wirtschaftsbauten wird durch die rückwärtigen, fensterlosen Traufwände der anschließenden Hofanlage begrenzt, deren Gebäudezeile ungefähr die Länge des Anwesens Bischof aufweist (Abb. 49). An den östlichen Giebel des letzten Gebäudeteils ist der hölzerne Schweinekobel mit einem abgeschleppten Dach angebaut (Abb. 71). Der anschließende Hofraum bis hin zur Scheune wird für Gemüseanbau und zur Lagerung genutzt; so ist dort u. a. ein Trockengerüst für Mais aufgebaut (Abb. 72).

Bischofné asszony portája, a Fő utca 134. számú épület a fertőrákosi parasztházak egyik legjellegzetesebb, eredeti formában megmaradt emléke. Ez indokolta, hogy a portát 1990 májusában bajor és magyar műemlékvédők szakemberek együttesen vizsgálják át és állapotát fényképfelvételeken is rögzítsék. A porta építéstörténetével kapcsolatban nem állnak rendelkezésre levéltári adatok; most következő ismertetésünk ezért a házon fellelhető feliratok és a tulajdonos, Bischof néni szóbeli közléseire támaszkodik.

Az épületet a „TMM“ iniciálé (Titel Maurermeister Matthias) és a szoba mennyezetének mestergerendájába rótt „1744“-es évszám bizonyosága szerint Titel Mátyás kőművesmester emelte 1744-ben (62. kép.). Elképzelhető, hogy a házat korábbi építmény részeinek felhasználásával építették, ezt azonban sem vizsgálódásaink alapján, sem okmányokkal nem tudtuk bizonyítani. Nem tudjuk azt sem, hogy az 1843-as nagy tűzvész alkalmából megsérült-e vajon az épület: ekkor közel száz épület a lángok martalékává vált a faluban. A házat a mostani tulajdonos szülei, a meggyesi származású Kikowatz Pál és felesége Terézia 1937-ben szerezték meg és még abban az évben fel is újították. Erről tanúskodik az utcai homlokzat oromfalán található „PuTK“ iniciálé és az „1937“-es évszám is (52. kép.).

A hosszan elnyúló épület keskeny, oromfalas Fő utcai homlokzata kéttengelyes; mögötte zárt sorban földszintes lakóépületek húzódnak: ezek az udvarról külön-külön is megközelíthetőek. Ez az építési forma igen elterjedt a faluban. A telek jellegzetes beépítése a felszín adottságaival függ össze: kialakulását azonban segítette a Fő utca két oldalán elhelyezkedő parcellák keskeny szélességi méretei és a telkek igen nagy mélysége. A Fő utca 134. számú ház telkének szélessége például alig 9 méter, hossza ezzel szemben az utcától az udvar végén, lejtős telep szélén álló pajtáig több, mint száz méter. A parcella teljes hosszúságában nagyjából azonos szélességű, felszíne a Fertő irányában enyhén lejt. A porta végében a gazdasághoz tartozó gyümölcsöst találjuk, mellette zöldségeskert és szőlősorok. A házak egytől-egyig szilárd építőanyagból épültek: a főfalakat világos színű mészkőből rakták; a kőanyag minden bizonnyal a helyi kőfejtőből származik. A házat teljes hosszában nyeregtetővel fedték. Az egymás után sorakozó épületrészek gerinc- és párkányvonala nagyjából szonos magasságú, a padlástereket tűzfalak választják el egymástól; a falazat anyaga a tetőtérben téglá. A tetőfelépítmények magas nyílásai bizonyítják, hogy a tetőtérben terményt is tároltak; a padlásra kizárólag létrával lehetett feljutni. A lakó- és gazdasági épületek ablakai a keskeny udvart szemközt határoló, szomszédos porták nyílástalan oldalfalára néznek. Bischofné háza esetében a szomszédos ház hossza megközelítőleg azonos: az épületsort lezáró házrész végfalához keleti irányban fából készült, félnyereg lefedésű disznóolat ácsoltak. Az udvar hátsó részét, a házsor és a pajták között zöldségtermesztésre és terménytárolásra használták: más építmények mellett itt találjuk a kukoricagöré fából összerótt állványzatát is (71., 72. kép.).

Abb. 48. Hauptstraße 134. Blick in den Hofraum nach Westen zur Scheune; links im Bild der rückwärtige Teil des Wohnhauses, rechts die rückseitige Traufwand der angrenzenden Hofanlage.

48. kép. Fő utca 134., az udvar nyugati irányban, a pajták felé nézve: a kép bal oldalán a lakóház vége, jobbra a szomszéd porta ereszfala.

Im folgenden sollen die einzelnen Gebäudeteile der Hofanlage und ihre Ausstattung etwas genauer betrachtet werden.

Die zweiachsige Giebelfassade, mit Stuckornamentik verziert und weiß gekalkt, ist charakteristisch für die zum Großteil noch barock geprägten Hofanlagen an der Hauptstraße von Fertőrákos; derartige Giebelfassaden bestimmen trotz einiger jüngerer Umbauten und Neubauten auch heute noch das Ortsbild. Die Giebelfassade weist aufgeputzte stilisierte Eckpfeiler und einfache Faschen als Geschoßgliederung und an den Ortgängen auf, dazu als Giebelbekrönung ein Kreuz und im Giebelfeld eine aufgeputzte Tafel mit der bereits erwähnten Inschrift „PuTK 1937“. Aufwendiger ist die Umrahmung der Fenster mit profilierten Fensterbänken und ebenfalls profilierten verkröpften Überdachungen auf volutengeschmückten Konsolen (Abb. 52).

Die einheitliche weiße Kalktünchung entspricht der örtlichen Tradition. Zahlreiche ältere Kalkschichten, die im Erdgeschoß sowohl auf den Binnenflächen als auch auf den Gliederungselementen der Fassade noch erhalten sind, zeigen ebenfalls Farbgebungen in gebrochenem Weiß¹. Die scharfkantigen Profile der Ortganggesimse deuten darauf hin, daß der Giebel wesentlich weniger Tüncheschichten als das Erdgeschoß aufweist, was auf eine Erneuerung zumindest der Verputzung schließen läßt.

Die Hoffassade ist einfacher gestaltet; lediglich das Kammerfenster des vorderen Gebäudeteiles ist durch eine aufgeputzte

De vegyük szemügyre valamivel részletesebben a ház egyes részeit.

A Fő utca házai Fertőrákoson nagyjából a barokk építészet jegyeit viselik. A homlokzatok fő díszje a kéttengelyes, vakolt ornamentikával díszített, fehérre meszelt oromfal; néhány újabb átépítéstől és új épülettől eltekintve ma is ezek határozzák meg az utcaképet. Az oromfalas utcai homlokzatokat vakolt, stilizált saroklizenák keretezik, a vízszintes tagolást egyszerű, vakolt szalag biztosítja, mely a tornác ereszpárkányáig is továbbfut. Az oromfalat kereszt koronázza; az orommezőben pedig általában vakolt tábla található, esetünkben a már említett „PuTK 1937“ felirattal. Az ablaknyílások keretezése, a tagozott könyöklő és a volutával ékesített konzolokra támaszkodó íves-egyenes szemöldökpárkány esetünkben fényűző megoldásnak számít. A házat a helyi hagyományoknak megfelelően egységesen fehérre meszelték. A homlokzatokon egymás felett megszámlálhatatlan réteg mészfestés található; nem csak az alapfelületeket, hanem a tagozatokat is kezdettől fogva törtfehérre színezték.¹ A tornácot követő koronázópárkány vakolt élel erőteljesebbek, bizonyítva ezzel, hogy ezeket a földszinti falaknál ritkábban meszelték. Az oromzatot ugyancsak vékonyabb mészréteg takarja; ez arra utal, hogy itt a vakolatot minden valószínűség szerint megújították vagy egészen újrakészítették.

Az udvari homlokzat kialakítása egyszerűbb; csupán a bejárat melletti épületrész kamraablakainak vakolt keretezése, tagoza-

Abb. 49. Hauptstraße 134, Blick in den Hofraum nach Osten; rechts im Vordergrund der hölzerne Schweinekobel, links die rückseitige Traufwand der angrenzenden Hofanlage.

49. kép. Fő utca 134., az udvar nézete keletről; jobbra, elől a fából készült disznóól, balra a szomszédos portaépület hátsó ereszfala.

Umrahmung mit profiliertem Fensterbank und Überdachung hervorgehoben (Abb. 54). Die Eingangstür dieses Gebäudeteils besitzt ein weiß gekalktes Türgewände aus Werkstein mit leicht geschweiftem Sturz mit eingezogenen Ecken (Abb. 53). Derartige Türgewände sind bei barocken Hofanlagen in Fertőrákos sehr häufig anzutreffen (z. B. bei den Häusern Nr. 60 und 79 in der Fő utca), was eine serielle Anfertigung vermuten läßt. Die zweiflügelige Tür zum Hauptkeller und die Tür zum anschließenden Stall zeigen segmentbogige Überdachungen auf profilierten Konsolen, gemauert, verputzt und gekalkt (Abb. 55); auch diese Art der Überdachung erscheint bei vielen zeitgleichen Gebäuden, z. B. bei den Häusern Nr. 60 (Abb. 98) und 116 in der Fő utca. Ein für Fertőrákos charakteristisches, sicher seriell hergestelltes Ausstattungselement sind ferner die aus Eisenblech gefertigten Kellertürflügel und Klapppläden von Stube, Kammer und einer Dachgaube; diese Türflügel und Läden mit geschmiedeten Rahmen und Bändern in Form von Andreaskreuzen sind mittig und an den Enden jeweils mit aus Blech getriebenen Blumenornamenten verziert (Abb. 54 f). Die anschließenden Gebäudeteile weisen sehr schlichte, glatt verputzte und weiß gekalkte Hoffassaden auf.

Die vordere Wohneinheit der Hofanlage umfaßt drei Räume. Der Hauseingang führt direkt in die Küche, von der aus links die große Stube und rechts die Kammer erschlossen werden; neben der Haustür ein zweiflügeliges Fenster.

tos mellvédpárkányja és szemöldöke mutat igényesebb megoldást. A bejárat íves záródású nyílása kőkeretes, élszedett béléttel; az ajtó ilyen jellegű kialakításával Fertőrákos barokk házáin gyakran találkozunk-hasonló például a Fő utca 60. és 79. számú házak belépője. A nagy pince és az ezt követő istálló ajtaját konzolos, tagozott alátámasztáson nyugvó, szegmens ívű, téglából falazott, vakolt és meszelt előépítmény, úgynevezett csonka gádor keretezi. A bejárat ilyen jellegű kialakítása e vidéken általánosan alkalmazott megoldásnak számít: a bejárat lefedésének ezt a fajtáját szinte minden egyes, e korból származó épületen megtaláljuk (Fő utca 60. és 116. számú házak: 98 kép.). Ugyancsak jellemzőek a vaslemezből készített pinceajtószárnyak, a szoba, kamra és a tetőfeljáró spalettái, az ajtó-és ablakszárnyak kovácsoltvas keretezésű, andráskereszt merevítésű táblái; a vasmunkákat gyakran és szívesen díszítették fémlemezből kikalapált virágornamentikával. Ezeket az épületszerkezeteket bizonyára sorozatban készítették az itteni mesteremberek. Az utcai épületrészhez csatlakozó további házrészek homlokzata nagyon szerény: felületüket síma vakolattal látták el és fehérre meszelték.

Az első házrész három helységből áll. A ház bejárata egyenesen a konyhába vezet, ahonnan balra a nagyszobába, jobbra pedig a kamrába jutunk. A lakóház bejárata mellett kétszárnyú ablakot találunk.

Die mit preußischen Kappen gewölbte Küche hat verputzte und gekalkte, mit einem Walzmuster dekorierte Wände (alle Walzmuster im Gebäude zeigen den Stil der fünfziger Jahre); auf dem Fußboden Terrazzoplatten, im Schachbrettmuster verlegt. Anhand vergleichbarer Hofanlagen in Fertőrákos (z. B. Haus Nr. 111) ist anzunehmen, daß der Raum ursprünglich durch eine Trennwand in eine kleine „Schwarzküche“ und einen Vorraum unterteilt war. Das heutige Erscheinungsbild der Küche dürfte auf das frühe 20. Jahrhundert zurückgehen; zu den erwähnenswerten Ausstattungsstücken zählt ein kleiner Wandschrank in der westlichen Wand (Abb. 60).

Die Stube besitzt eine Balkendecke mit überlukter Bretterschalung und mittigem, parallel zur Giebelfassade verlaufendem Unterzug (Abb. 57). Balken und Unterzug sind gefaßt; dieser weist in der Mitte seitlich die bereits erwähnten Initialen „TMM“ und die Jahreszahl „1744“ auf, in eingeschnitzter Umrahmung, und auf der Untersicht eine ebenfalls eingeschnitzte Zirkelschlagrosette, ein sehr häufiges Dekorationsmotiv bei derartigen Stubendecken in Fertőrákos² (Abb. 62). Bretter und Balken sind mehrfach weiß gekalkt. Die verputzten, weiß gekalkten Wände sind mit einem Walzmuster dekoriert; Fußbodenbelag mit breiten Dielen. Die Stubenfenster in tiefer, stichbogenförmiger Laibung sind zweiflügelig, mit je einer Quersprosse; die einfachen Winkelbeschläge und „Schieber“ sind industriell gefertigt (die Fenster in Küche und Kammer sind identisch).

Auch die Kammer ist wie die Küche mit preußischen Kappen gewölbt; die verputzten und gekalkten Wände sind mit einem Walzmuster geschmückt, der Boden mit PVC belegt. Die sechsfeldrigen Türblätter von Stube und Kammer sind wohl aus dem späten 19. Jahrhundert (Abb. 58); die Beschläge der Stubentür sind zeitgleich, die der Kammertür dagegen aus dem frühen 19. Jahrhundert, sekundär verwendet (Abb. 59, 61). Auch das sechsfeldrige Türblatt der Eingangstür weist sekundär verwendete, wohl barocke Türbeschläge in einfacher Bockshornform auf; die Türangeln sind im steinernen Türgewände befestigt.

Eine Brettertür mit schmiedeeisernen Bändern und profilierter Türbekleidung verbindet die Kammer mit der dahinterliegenden Speis (der Türdurchbruch greift in das Deckengewölbe der Speis ein, ist in seiner heutigen Form also wohl jüngeren Da-

Abb. 50. Hauptstraße 134, Hofansicht nach Westen, im Vordergrund der Kellerzugang mit Überdachung auf profilierten Konsolen.

50. kép. Fő utca 134., Az udvar képe nyugat felé, előtérben a csongagádor (tagozatos konzolokon nyugvó védőtető a pincelejárát felett).

A konyhát poroszsüveg boltozatát fedi; falai vakoltak és meszelték: a hengerelt motívumok az 1950-es évek izléséről tanuskodnak. A padlót saktábla rakású márványmozaik lapokkal burkolták. Összevetve más, fertőrákosi portákkal, feltételezzük, hogy e teret egykor válaszfalal „fekete konyhára“ és előtérre osztották; ilyen például a Fő utca 111. számú ház konyhájának kialakítása. A konyha ilyen jellegű felosztásának gyökerei a huszadik század első éveire nyúlnak vissza. A berendezési tárgyak közül meg kell említeni a kis faliszekrényt a konyha nyugati falán (60. kép.).

A szoba lefedése gerendafödém: a mestergerenda az oromfallal párhuzamosan fut, erre egymáshoz illesztett deszkaburkolat fekszik fel. A gerendázat és a mestergerenda kora a mestergerenda oldalába rótt, faragott keretbe foglalt „TMM“ kezdőbetűk és az 1744-es évszám alapján egyértelműen megállapítható. A mestergerenda alsó felületébe körzővel gondosan megszerkesztett rozettát véstek. Ez a díszítőmotívum Fertőrákos hasonló felépítésű portáinak mennyezetén máshol is gyakran fellelhető.³ A mennyezet faszervezetei több rétegben meszelték. A vakolt, fehérre meszelt falakat hengerezett falfestés díszíti, a padlót széles deszkapallókkal burkolták. A körszeletívvvel záródó, mély falnyílásba elhelyezett ablakok kétszárnyúak, középen nyíló szerkezettel, szárnyanként egy-egy vízszintes középosztással; az egyszerű sarokvasak és a tolozár egyaránt ipari termék. Hasonló ablakokat találunk a konyhában és a kamrában is.

A konyhához hasonlóan a kamrát is poroszsüveg boltozat fedi: a vakolt és meszelt falakat hengerezett motívumok díszítik, a padlót pvc-vel fedték le. A szoba és kamra hatosztású ajtólapja valószínűleg a 19. század utolsó éveiből származik: a szobaajtó vasalatainak kora ezzel egyidős. A kamraajtó vasalatai ezzel szemben a 19. század legelejéről származnak, másodlagos beépítésűek. Hatosztású a bejárati ajtó lapja is, ez a szerkezet ugyancsak más helyről került az épületbe: az egyszerű, kecskeszarv formájú ajtóvasalatok valószínűleg a barokkból származnak; az ajtópántokat a kő keretezésbe erősítették.

A nagy pince nyugati oldalán kő tömbökből összerakott lépcső vezet a mélyebben fekvő második pincébe; utóbbi a kamra és éléskamra alatt fekszik és termékek tárolására szolgált. Széles ajtaja kőkeretezésű, enyhén íves záródással, élszedett sarkokkal.

Abb. 51. Hauptstraße 134, Blick auf den Garten und den westlichen Giebel der Scheune.

51. kép. Fő utca 134., a kert látványa a pajta nyugati oromzatával.

Abb. 52. Hauptstraße 134, Giebelfassade, im Giebel bez. „PuTK 1937“: Besitzerwechsel und Renovierung durch Paul und Theresia Kikowatz aus Mörbisch (Zustand 1970).

52. kép. Fő utca 134., oromzatos homlokzata, az oromzatban „PuTK 1937” jelzéssel: a ház ekkor került a fertőmeggyesi (Mörbisch) Kikowatz Pál és Terézia tulajdonába, akik az épületet ugyanebben az évben helyreállították.

tums). Die Speis ist kreuzgratgewölbt, Gewölbe und Wände sind verputzt und gekalkt, der Boden mit Kieseln befestigt. An der westlichen Wand der Speis eine Saatgutschütte, rechts davon die Mehltruhe; ein an der Decke befestigtes Holzgestänge diente früher zum Aufhängen von Würsten und Schinken (Abb. 63). Zum Hof hin besitzt die Speis ein kleines einflügeliges Fenster in stichbogenförmiger Laibung; auf der gegenüberliegenden Seite ein Lüftungsfensterchen (vgl. Abb. 65).

Eine Brettertür führt von der Speis zum östlich anschließenden, tiefer gelegenen Hauptkeller (Abb. 66). Den Hauptzugang zu diesem Keller bildet jedoch die zweiflügelige hofseitige Tür (Abb. 55) mit steinernem, bündig zur Innenwand gesetztem Gewände und steinernen Blockstufen. Der Keller weist ein sogenanntes böhmisches Kappengewölbe aus verputzten Ziegeln mit Gurtbögen und eisernen Zugbändern auf; der Fußboden ist mit Kieseln befestigt. An der Kellernordwand steht die hölzerne Weinpresse, deren Balken mit eingekerbten Schmuckbändern verziert sind (Abb. 68). Sie ist nicht datiert, dürfte jedoch aus dem 19. Jahrhundert sein (so bestehen Ähnlichkeiten z. B. mit der Weinpresse des Anwesens Fő utca Nr. 152, datiert 1872: Abb. 41).

An der Westseite des Hauptkellers führt eine Treppe mit steinernen Blockstufen zu einem tiefergelegenen, unter Speis und Kammer situierten Lagerkeller (Abb. 64); die breite Kellertür

A dongával boltozott, fiókdongás pincét vakolták és az udvarra illetve az északi, szomszédos ingatlanra nyíló, falazott le-dobónyílással látták el. A kavicsozott aljzatra helyezett fagerendák a boroshordók tárolására szolgáltak, ahogy azt néhány, még megmaradt, sérült hordó bizonyítja. A magasabban fekvő pincébe vezető lépcső mellett egy másik lépcsőt is találunk: az íves záródású nyíláson keresztül a nagy pince alatt kialakított, alsó pinceterbe juthatunk; utóbbit nagyjából a sziklába vájták és csupán kisebb szakaszon határolják téglafalak.

A nagy pince a kamrából keletre helyezkedik el, mélyebben fekszik: a kamrából a pincébe deszkaajtón keresztül juthatunk le. A pince főbejárata az udvarból nyílik: a kőkeretes, két-szárnyú ajtószervezet mögött kő tömlélépcső vezet a pinceterbe. A pincét vakolt csehsüveg fedí, téglából falazott boltövekkel: a boltozat oldalnyomását kovácsoltvas vonórúdak veszik fel. A pince padlója tömörített kavics. Az északi fal előtt ma is áll a fa szerkezetű szőlőprés, melynek fa gerendáit rovátkolt díszítőszalagokkal ékesítették. A prés készítésének korát nem tudjuk, több mint valószínű, hogy a 19. századból származik. A Fő utca 152. számú épületben található, igen hasonló felépítésű szőlőprés például 1872-ből származik (41. kép.).

A nagy pincéhez keletre az istálló csatlakozik: ennek terét ugyancsak hevederekkel erősített csehsüvegboltozattal fedték le. Udvari bejárata már nem őrzi eredeti formáját: az ajtót egy-

besitzt ein steinernes Gewände mit leicht geschweiftem Sturz und eingezogenen Ecken (Abb. 66). Dieser Keller mit Tonnen- gewölbe und Stichkappen sowie zwei gemauerten Schütten, ei- ne zur Hofseite und eine zum nördlichen Nachbaranwesen hin (vgl. Abb. 65), ist verputzt; die hölzernen Schwellen auf dem Kieselboden dienen der Lagerung von Weinfässern, wie einige noch erhaltene beschädigte Fässer bezeugen (Abb. 67). Seitlich neben der Kellertreppe zum Hauptkeller führt eine weitere Trep- pe mit einer stichbogigen Tür zu einem unter dem Hauptkeller gelegenen weiteren Kellerraum, der teils gemauert, teils in den Felsen gehauen ist.

Östlich an den Hauptkeller schließt der Stall an, hier ebenfalls ein Kappengewölbe mit Gurtbögen. Der hofseitige Zugang, wie beim Hauptkeller von einer stichbogigen Überdachung bekrönt, ist verändert; es fehlt die rechte Konsole der Überdachung, die Türbreite ist durch Abmauerung reduziert (Abb. 48); hölzerner Türstock mit einfacher Brettertür.

Es folgt ein weiterer Wirtschaftsraum, mit Kappengewölbe mit breitem Gurtbogen. Der hofseitige Zugang zu diesem Raum, mit einfacher Brettertür und hölzernem Türstock, bündig zur Fassade gesetzt, ist in seiner heutigen Form wohl jüngeren Da- tums. Die glatt verputzte und getünchte Fassade weist keine Spuren älterer Öffnungen auf.

Östlich schließt an diesen Raum eine Wohneinheit an, über ei- nen kleinen Vorraum erschlossen. In der stichbogigen Türlei-

Abb. 53. Hauptstraße 134, Eingangstür zur vorderen (westlichen) Wohneinheit: barockes Türgewände, leicht geschweiften Sturz mit eingezogenen Ecken, Rahmentüre mit fünf Füllungen, wohl spätes 19. Jh.

53. kép. Fő utca 134., a legelső (nyugati) lakóegység bejárati ajtaja, barokk nyílászkeret enyhén íves lezárással, élszedett sarkokkal, ötmezős, táblás-keretes ajtó, valószínűleg a 19. század legvégéről.

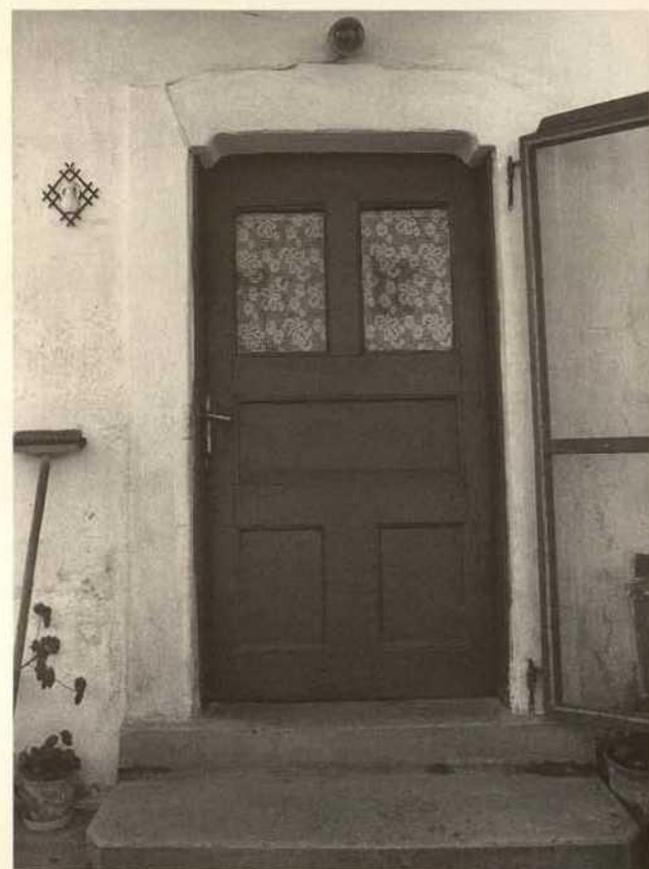

Abb. 54. Hauptstraße 134, Kammerfenster der westlichen Wohneinheit mit aufgeputzter profilierter Fensterbank und Überdachung sowie eisernen Klappläden.

54. kép. Fő utca 134., a nyugati lakórész kamraablaka, vakolt, tagozatos mellvédés szemöldökpárkánnyal, kihajtható vas ablaktáblákkal.

kor csonka gádor keretezte, melynek kialakítását megváltoztat- ták. Teljesen hiányzik a jobboldali konzol, az ajtó nyílászéles- ségét hozzáfalazással leszűkítették; maga az ajtó deszkából ké- szült, egyszerű tokszerkezettel.

Az istálló után újabb gazdasági helység következik, cseh- süveg boltozattal, melyet ugyancsak falazott hevederek erősíté- nek; a bejárat egyszerű deszkaajtó, fa tokkerettel. Az ajtó szer- kezetet a homlokzat külső felületére helyezték: szerkezete mai formájában minden bizonnyal újabb keletű. A símára vakolt és meszelt homlokzaton egyetlen, régebbi nyílás meglétére utaló nyomot sem találtunk.

A gazdasági helységhez keleten kis előtéren keresztül meg- közelíthető, újabb lakórész csatlakozik. A bejárati ajtót íves záródású kávába helyezték; maga az ajtó szerkezet fából készült; a hatosztású, egyenes záródású szárny kialakítása azonos az első, nyugati lakóegység bejáratával. Az ajtó mellett kétszárnyú, négyosztású ablak található, középső, függőleges tokosztással. Az előteret a szerény méretű „fekete konyhától” fal választja el, melyből koromtól megfeketedett kéménypillér emelkedik ki. A válaszfalban íves átjáró nyílást alakítottak ki. A konyha keleti falának falfülkéjében polcokat helyeztek el: egykor minden bi- zonyval ezzel szemben helyezkedett el a tűzhely. A előtérből bal felé a szobába vezet egy másik ajtó, melynek szerkezete ugyan- csak táblás-keretes, hat táblaosztással. A szobának két, udvarra néző ablaka van: a pallótokos ablakok alul felnyíló szárnyal, bukó felülvilágítóval készültek: vasalásuk egyszerű, „kereske- delembe kapható” sarokvasakból áll. Mindhárom teret cseh-

Abb. 55. Hauptstraße 134, Zugang zum Hauptkeller mit zweiflügeliger eiserner Kellertür (Bandbeschläge in Andreaskreuzform) unter stichbogenförmiger Laibung mit vorkragender Bekrönung auf reich profilierten Konsolen.

55. kép. Fő utca 134., a fő pince lejárata -csonkagádor- körseleltíves nyílászáródás előrenyúló koronázórész gazdagon profilírozott konzolokon, kétszárnyú vas pinceajtó andráskereszt vasalattal.

bung sitzt ein einfaches hölzernes Türgewände mit geradem Sturz (Abb. 56). Das sechsfeldrige Türblatt ist identisch mit den Türblättern im vorderen, westlichen Wohnteil. Neben der Tür ein zweiflügeliges Sprossenfenster mit fester Mittelteilung. Eine Wand mit stichbogigem Durchgang trennt den Vorraum von der kleinen „Schwarzküche“ mit rußgeschwärztem Schlot (Abb. 69f.); in der Ostwand der Küche ein Wandregal, gegenüber ehemals wohl die Feuerstelle. Vom Vorraum aus führt links eine Tür, ebenfalls mit sechsfeldrigem Türblatt, in die Stube; diese besitzt zwei Fenster zum Hof, als zweiflügelige Kastenfenster mit Oberlicht ausgebildet, mit einfachen, industriell gefertigten Winkelbeschlägen. Alle drei Räume sind von böhmischen Kappen mit breiten Gurtbögen überwölbt; die dünnen Trennwände scheinen später eingestellt worden zu sein. Auch die ebenfalls dünne Trennwand zwischen der Stube und dem bereits erwähnten westlich anschließenden Wirtschaftsraum ist nicht ursprünglich. Dies legt die Vermutung nahe, daß es sich um einen ehemaligen Stall handelt, der in einer Umbauphase unterteilt und einer anderen Nutzung zugeführt wurde.

Das langgestreckte Bauwerk wird abgeschlossen durch eine weitere kleine Wohneinheit, bestehend aus einem Vorraum mit Küche und einer Stube. Der Vorraum ist mit einer Kappe mit breiten Gurtbögen gewölbt; der rückwärtige Küchenteil ist durch eine dünne Trennwand abgeteilt, er diente zuletzt als Waschküche. Die Stube weist eine glatte Putzdecke auf; das überdimensionierte zweiflügelige Fenster nimmt keine Rücksicht auf die übrige Fassadengliederung. Die Wohnung wird er-

süvegboltozat fedi, ezeket megint csak széles hevederekkel erősítették; a vékony válaszfalakat -úgy tűnik- később építették be. A szoba és a már említett, nyugatról kapcsolódó gazdasági helyiség közötti vékony válaszfal ugyancsak későbbi, magánál az épületnél sokkalta fiatalabb. Joggal feltételezzük, hogy a lakóegység és a gazdasági tér egykori istálló teréből nyert kialakítást; az istálló terét az épület új rendeltetésének megfelelően -egy későbbi átépítés során- osztották fel több helyiségre.

A hosszan elnyúló építményt kis méretű lakóegység zárja, utóbbi előtérből, konyhából és szobából áll. Az előteret széles hevederek közé boltozott csehsüveggel fedték. Az előtér mögött konyha létesült, melyet vékony válaszfalal rekesztettek le a térből; ez a helység az utolsó időkben mosókonyha céljára szolgált. A szoba sík lefedésű, síma, vakolt mennyezettel: a helyiségen hatalmas, az épület arányaitól idegen, kettős ablakot találunk. A lakást egyenes záródású ajtónyíláson keresztül lehet megközelíteni: az ajtószárny háromosztású, táblás-keretes felépítésű. Mellette keskeny, kétszárnyú ablak világítja meg az előteret.

Az épületet torokgerendás nyeregtető fedi.³ A tetőtérbe vezető nyílásokat deszkázott, apró nyeregtetővel fedett kisméretű tetőfelépítményen keresztül lehet megközelíteni, ezek ereszpárkánya a homlokfal elé nyúlik. A tető héjazata kézzel formázott, vörösre égetett cserép, melynek hézagait a gerinc vonalában, a

Abb. 56. Hauptstraße 134, Haustüre und Eingangsfenster einer rückwärtigen Wohneinheit: einfaches segmentbogenförmiges Türgewände, Türblatt mit sechs profilierten Füllungen, zweiflügeliges Sprossenfenster mit feststehender Mittelteilung.

56. kép. Fő utca 134, a hátsó lakóegységek egyikének ajtaja és bejárati ablaka: egyszerű, körselelt ívű ajtókeret, ajtólap hat vésett táblával, kétszárnyú, osztott ablak fix középosztással.

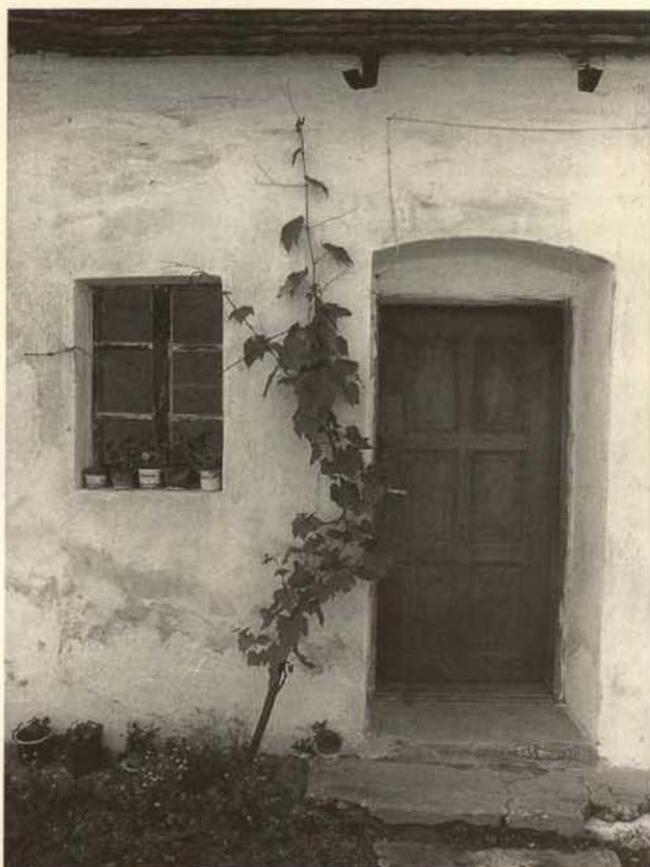

Abb. 57. Hauptstraße 134, Stube, Decke mit überlukter Bretterschaling auf gefasten Balken, sechsfeldriges Türblatt (wohl spätes 19. bis frühes 20. Jh.).

57. kép. Fő utca 134., lakószoba élszedett fagerendás födém illesztett deszkaborítással, hat mezős ajtólap (feltehetőleg a 19. század végéről vagy a 20. század legelejéről).

geschlossen durch eine Tür mit geradem Sturz und dreifeldrigem Türblatt; daneben ein schmales, zweiflügeliges Fenster zur Belichtung des Vorraums.

Alle Gebäude weisen Satteldächer mit einfachen Kehlbalkendachgerüsten auf. Die Dachgauben sind als reine Holzkonstruktion mit verbretterten Wangen und vorkragenden Satteldächlein ausgeführt. Die Dachflächen sind mit roten handgeformten Ziegelplatten eingedeckt, die am First, entlang der Ortgänge und auf den Gauben mit Kalkmörtel vergrätet sind; diese Art der Dacheindeckung ist charakteristisch für die alten Hofanlagen in Fertőrákos.

Die Scheune, die den Hofraum nach Osten abschließt, ist ein stattlicher Giebelbau aus verputztem Kalkstein. Die unregelmäßige Form der Steinquader, die Auswicklungen der Stoß- und Lagerfugen mit Kalkbruchstein sowie die grob bearbeiteten Steinoberflächen sprechen dafür, daß von Anfang an eine Verputzung vorgesehen war. Am Mauerwerk läßt sich ablesen, daß die großen korbbogigen Scheunentore, jeweils im südlichen Teil der West- und Ostfassade, ursprünglich sind. Die kleine hofseitige Stalltür mit stichbogigem Türsturz aus Ziegelsteinen dürfte dagegen später eingefügt worden sein. Typisch für Fertőrákos sind die Scheunentorflügel aus Brettern mit Deckleisten und einer kleinen rundbogigen Schlupftür in der Mitte (Abb. 51).

Zur Baugeschichte lassen sich nach heutigem Kenntnisstand nur einige Vermutungen formulieren; konkretere Aussagen würden eine Befunduntersuchung des Bauwerks erfordern.

Die Anlage erscheint insgesamt homogen; eindeutige Baunähte sind am Außenbau nicht erkennbar. Der Knick in der Baulinie, an der Brandwand zwischen dem vorderen Wohnteil und dem anschließenden Hauptkeller, dürfte durch die Parzellenform hervorgerufen sein. Es ist anzunehmen, daß der gesamte vordere Bereich der Hofanlage im wesentlichen auf den inschriftlich belegten Bau von 1744 zurückgeht. Eine mögliche Zäsur zwischen älteren und jüngeren Bauteilen der Gebäudezeile läßt sich u. U. an der Gestaltung der Hoffassade ablesen: Der Zugang zum ehemaligen Stall weist noch eine stichbogenförmige, auf profilierten Konsolen ruhende Überdachung auf, während die Tür- und Fensteröffnungen der östlich anschließenden Fassadenbereiche völlig schmucklos sind. Die rückwärtige

Abb. 58. Hauptstraße 134, Kammer (die ursprüngliche Balkendecke nach Auskunft der Eigentümerin in den 30er-Jahren durch die erhaltene preußische Kappendecke ersetzt).

58. kép. Fő utca 134., kamra (a tulajdonosnő elmondása szerint az egykori gerendás födémét a 30-as években a jelenleg is meglévő poroszstüveges boltozattal helyettesítették).

tornác teljes hosszában és a tetőkibúvók mentén mézshabarccsal kenték ki: a tetőfedésnek ezt a módját előszeretettel alkalmazták Fertőrákos-szerte.

Az udvart keletre tekintélyes, mészkőből rakott, vakolt, oromfalas pajta zárja le: a durván összerakott, szabálytalan formájú kötömböket mészkő darabokkal ékelték ki. Maguk a kötömbök csupán durván megdolgozottak, ez is azt bizonyítja, hogy kezdettől fogva vakolni kívánták a falakat. A falazatról jól leolvasható, hogy a nyugati és keleti homlokzaton elhelyezett, kosárféves patakakapuk egyidősek az épülettel. Ezzel szemben az udvarra nyíló, téglaboltozattal áthidalt, íves záródású kisebb ajtókat később vágták a falakba. Az összes ajtólapok fából készültek, deszkából, hézagtakaró lécekkel; középvonalukban félköríves, kisméretű személybejárattal.

Abb. 59. Hauptstraße 134, Kammertür, Detail mit Kastenschloß (Außenansicht), ovaler Drehverschluß aus Messing (Schlüsselschild überstrichen).

59. kép. Fő utca 134., kamraajtó, részlet a rátett zárral (külső nézet), ovális fordítózárról réz koronggal (a kulcs címekét átmázolták).

Abb. 60. Hauptstraße 134, Küche, Decke mit preußischen Kappen (Erneuerung der 30er-Jahre), links ein Wandschrank, rechts ein neuer Kamin.

60. kép. Fő utca 134., a 30-as évek megújítása kapcsán kialakított, poroszszüveg mennyetetű konyha, balra faliszekrény, jobbra új kémény-pillér.

Scheune gehört, abgesehen von dem später eingefügten Stallteil, angesichts der Bearbeitung des Kalksteinmauerwerks sicherlich zum Bau des 18. Jahrhunderts. Die verschiedentlich geäußerte Vermutung, daß zumindest die Kelleranlagen noch auf einen mittelalterlichen Vorgängerbau zurückgehen könnten, läßt sich durch rein optische Beobachtungen am Bauwerk nicht bestätigen. Die Position der unteren Keller stimmt mit der Lage der erdgeschossigen Baukörper überein; Bauteile wie Gewölbe, Türgewände etc. scheinen homogen in das Mauerwerk eingebunden zu sein.

Einer jüngeren Bauphase gehören wohl die Ziegelsteingiebel der Brandwände und die Dachgerüste an; vielleicht sind die Dächer bei dem Großbrand von 1843 beschädigt und anschließend erneuert worden. Vermutlich gehen auch die Kap-

Abb. 61. Hauptstraße 134, Kammertür, Detail mit Kastenschloß (Innenansicht), Beschläge des frühen 19. Jahrhunderts in Zweitverwendung.

61. kép. Fő utca 134., kamraajtó, részlet a rátett zárral (belső kép), másodlagosan felhasznált korai 19-ik századi vasalatok.

A ház építéstörténetét a kevés ismert adat birtokában inkább csak feltevésekre alapozhatjuk; az építéstörténettel kapcsolatban csak az épület teljes megkutatása ígér újabb, pontosabb adatokat.

Az épület összképe egységes: olyan toldást, hozzáépítést, amely egyértelműen a ház bővítésre utalna, a ház külsején nem találunk. Az oldalhatáron a beépítés vonala megtörik az első lakrész és az ehhez kapcsolódó pince találkozási pontjában, ezt azonban a telekosztás rendje magyarázza. Valószínűnek tartjuk, hogy az épületegyüttes első része az épületen megjelölt 1744-es évben keletkezett. A porta fokozatos kiépítéséről első sorban az épületsor régebbi és újabb részeinek eltérő homlokzatalakítása árulkodik. Az egykori istálló bejáratát még gádor keretezi, ezzel szemben a keleti homlokzatrészek ablak- és ajtónyílásai teljesen dísztelenek. A hátsó pajta -eltérően a később beillesztett istállórészekről- bizonyára a 18. század építkezései idején keletkezett: erről a mézskőfalazat eltérő megmunkálása is árulkodik. Korábban úgy gondolták, hogy a pinceépítmények esetleg középkori „előzményépületek”; ezzel a feltételezéssel már az épület pusztá szemrevételezése alapján szembe kell helyezkednünk. Az első pince helye ugyanis pontosan megfelel a földszint épülettömegének; emellett az egyes szerkezeti elemek, a boltozatok, ajtóbélletek is teljesen azonos kialakításúak és szervesen illeszkednek az épület felépítményébe

A tetőtéri tűzfalak téglatorozzatai és maga a fedélszék ezzel szemben nagy bizonyossággal később készült: könnyen elképzelhető például, hogy a tetőszerkezetek az 1843-as nagy tűzvésznél megsérültek és újra kellett építeni őket. Feltételezhető az is, hogy a nagy pincét és a hozzá kapcsolódó épületrészeket a 19. század során átboltozták. Nem fér kétség hozzá: az első lakrész konyhájának és kamrájának poroszszüveg boltozatai újabb építésűek; nagyon valószínű, hogy a lefedést az 1937-es tatarozás során változtatták meg. A boltozatos istálló lakás céljára történt átépítése és a gazdasági helyiségek /007-010 számú terek/ átépítése ugyancsak később történt. Az asztalos- és lakatos szerkezetek a 19. század legvégéről és a 20. század első feléből származnak. A belső burkolatok nagyobb része még újabb: a falak

Abb. 62. Hauptstraße 134, Stubendecke, gefaster Unterzug, Untersicht mit Zirkelschlagrosette, seitlich die Initialen „T M M“ (Titel Maurermeister Matthias) über Datierung „1744“ in eingeschnittener Rahmung.

62. kép. Fő utca 134., szoba mennyezete, élszedett mestergerenda, alsó nézetén körzővel rajzolt rozettával, az oldalán „TMM“ kezdőbetűk és bevészt keretben „1744“ évszám.

Abb. 63. Hauptstraße 134, Speis (Ansicht nach Süden) mit einem an der kreuzgratgewölbten Decke befestigten Holzgestänge (ursprünglich zum Aufhängen von Wurst und Schinken).

63. kép. Éléskamra déli nézete a bordás keresztboltozatba erősített farudakkal, utóbbiak eredetileg a kolbász és sonka felfüggesztésre szolgáltak.

Abb. 66. Hauptstraße 134, Hauptkeller, Blick nach Westen mit Zugang zur Speis (steinerne Blockstufen) und zum unteren Keller (steinernes Türgevände).

66. kép. Fő utca 134., a fő pince nézete nyugati irányban az éléskamra (kő tomblépcső fokok) és alsó pince (kő ajtókeretezés) bejáratával.

Abb. 67. Hauptstraße 134, unterer Keller, Blick nach Osten mit Zugang zum Hauptkeller und zu einem weiteren, unter dem Hauptkeller liegenden (Fels)keller, Tonnengewölbe mit Stichkappen.

67. kép. Fő utca 134., alsó pince kép kelet felé tekintve a fő pincébe és egy további, a fő pince alatt fekvő (sziklába vájt) pincébe vezető bejárat, fiókos dongaboltozat.

Abb. 64. Hauptstraße 134, unterer Keller, Grundriß (Zeichnung 1990).

64. kép. Fő utca 134, alsó pince alaprajza.

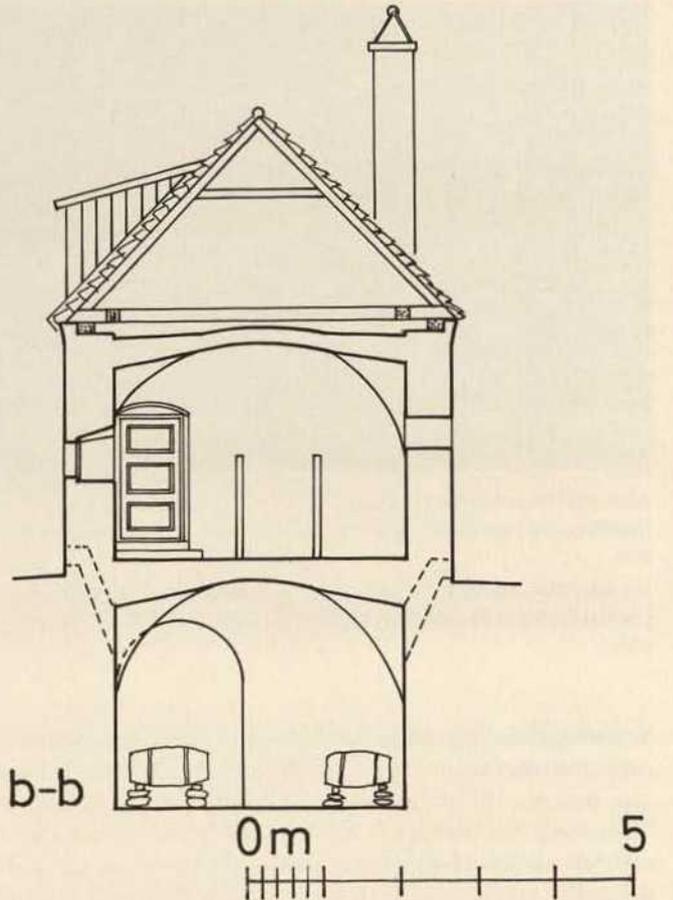
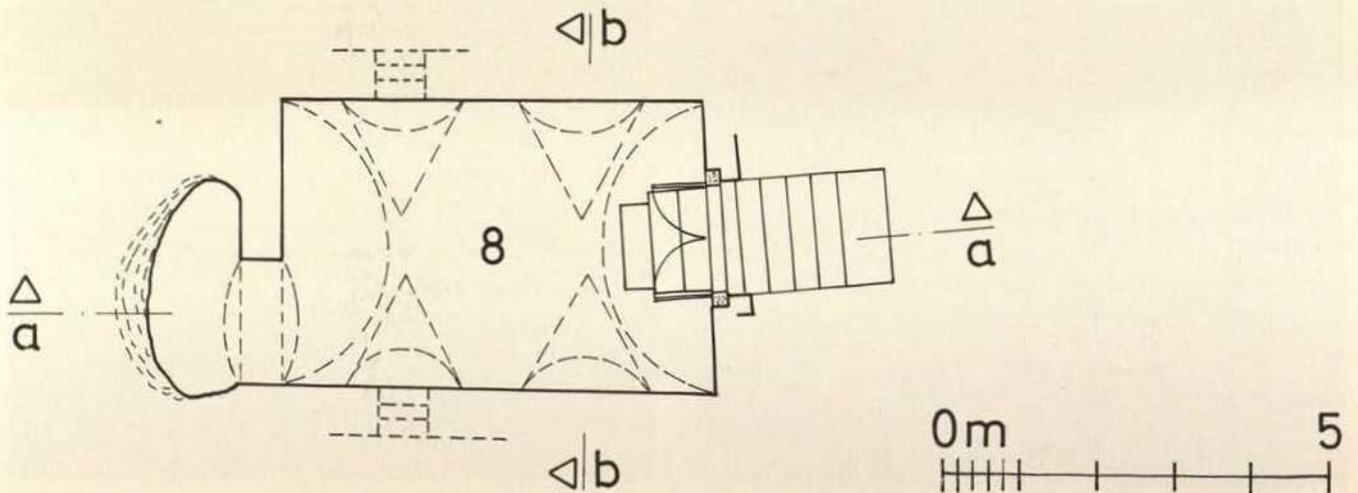

Abb. 65. Hauptstraße 134, Speis und unterer Keller, Querschnitt nach Westen (nach einer Zeichnung von Gábor Suppan).

65. kép. Fő utca 134., éléskamra és az alsó pince, keresztmetszet (Suppan Gábor rajza).

pengewölbe mit den breiten Gurtbögen, die den Hauptkeller sowie die östlich anschließenden Bauteile überwölbten, auf das 19. Jahrhundert zurück. Noch jüngeren Datums dürften die preußischen Kappengewölbe in Küche und Kammer der vorderen Wohneinheit sein; vielleicht sind sie mit der inschriftlich belegten Renovierung von 1937 in Verbindung zu bringen. Ebenfalls jüngeren Datums ist der Umbau des großen kappengewölbten Stalles in eine Wohneinheit mit separatem Wirtschaftsraum. Ausstattungsteile wie Fenster und Türen gehen zum größten Teil auf das 19. und die 1. Hälfte des 20. Jahrhundert zurück. Einige Details der heutigen Raumgestaltung, wie z. B. die Walzmuster an den Wänden und der Fußbodenbelag mit Terrazzoplatten, gehören sicherlich der letzten Renovierung der fünfziger bis sechziger Jahre an.

Die Hofanlage mit drei separaten Wohneinheiten und zahlreichen Wirtschaftsräumen war früher von einer Großfamilie bewohnt, die vor allem vom Wein-, Obst- und Gemüsebau lebte. Anbauten und Umbauten im 19. und 20. Jahrhundert zeugen von der wachsenden Personenzahl auf dem Hof und dem Bedarf nach zusätzlichem Wohnraum. Erst in jüngster Zeit ist die Anzahl der Bewohner und damit auch der landwirtschaftliche Betrieb drastisch zurückgegangen. Frau Bischof lebt heute allein auf dem Hof; die Lagerräume und die rückwärtigen Wohnge-

Abb. 68. Hauptstraße 134, Hauptkeller mit Kappengewölbe (verputzte Ziegel mit Gurten und eisernen Zugbändern) und hölzerner Weinpresse (einfache Schmuckformen mit eingekerbten Bändern, wohl 19. Jh.).

68. kép. Fő utca 134., csehstüveg boltozatos fő pince (vakolt téglá hevedekkel és vas vonórudakkal); fa szőlőprés (egyszerű díszítőformák rovátkolt szalagokkal, készítésének időpontja ismeretlen: valószínűleg a 19. századból).

Abb. 69. Hauptstraße 134, „Schwarzküche“ einer rückwärtigen Wohneinheit mit offenem Kamin und Wandregal.

69. kép. Fő utca 134., a hátsó lakrészek egyikének fekete konyhája, nyitott tűzhellyel és falipolca.

mintás hengerezése és a márványmozaik lapok az ötvenes és hatvanas évek tatarozási munkái során kerültek az épületbe.

A házat három, önálló lakóegységgel és számtalan gazdasági helyiséggel korábban egyetlen család lakta és használta: az itt élőknek első sorban a borászat, a zöldség- és gyümölcsstermelés biztosított megélhetést. A 19. és 20. századból származó átépítések és hozzáépítések arról árulkodnak, hogy a szépen terebélyesedő család tagjai egyre több lakóegységet és kiegészítő lakóteret igényeltek. Az itt élők száma a mezőgazdasági tevékenység felhagyásával fokozatosan csökkent. Bischof néni ma egymagában él a hatalmas épületben: a tárolóhelyiségeket és a hátsó lakóegységeket régen nem használja senki: a Fertő felé néző lejtős kertészt bérbe adta. A porta ennek ellenére - más parasztházakkal összehasonlítva - jó állapotban van, ez a folyamatos és gondos karbantartásnak köszönhető. Azt, hogy az épület nagyobb része üresen áll, Bischof néni sajnálja legjobban.

A Fő utca 134. számú porta szinte kínálja annak lehetőségét, hogy az épületet ismét eredeti, mezőgazdasági rendeltetésének megfelelően használják: Bischofné házán jól lehetne szemlélteni, hogyan lehet -esetenként még a műemlékvédelem számára elfogadható változtatásoktól sem visszariadva- a régenvolt paraszti portát ismét eredeti rendeltetésének betöltésére alkalmassá tenni. Ha korunk emberének igényeiből indulunk ki, első között az épület által kínált magasabb lakóértéket kell megemlítenünk. A Fő utca mellett nyugodt és otthonos körülmények között lehet élni, különösen, ha a szomszédoktól védett, barátságos udvarra gondolunk. Az épület felépítése „nyitott”, azaz az óvatos bővítésnek és a korábbtól egyben-másban eltérő, változatos felhasználásnak építészetileg sincsenek akadályai: a vál-

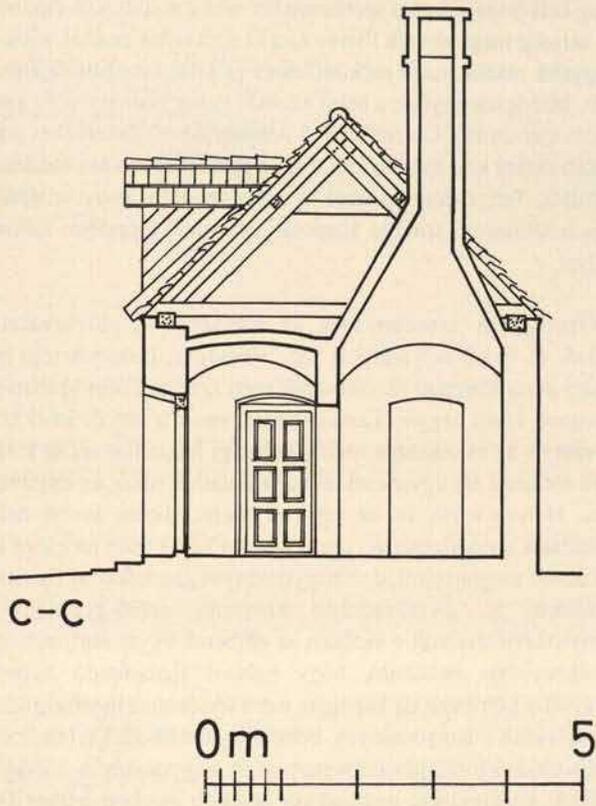

Abb. 70. Hauptstraße 134, Fletz und Rauchküche einer rückwärtigen Wohneinheit, Querschnitt nach Westen (nach einer Zeichnung von Gábor Suppan).

70. kép. Fő utca 134., Pitvar és füstökonyha a hátsó lakórészek egyikében: keresztmetszet nyugat felé (Suppan Gábor rajza).

bäude werden nicht mehr benötigt, die Gärten am Osthang zum Neusiedler See hin sind verpachtet. Die Hofanlage ist im Gegensatz zu vielen vergleichbaren Gehöften in Fertőrákos dank kontinuierlicher Pflege noch gut erhalten; Frau Bischof bedauert es jedoch, daß ein Großteil der Gebäude leer steht.

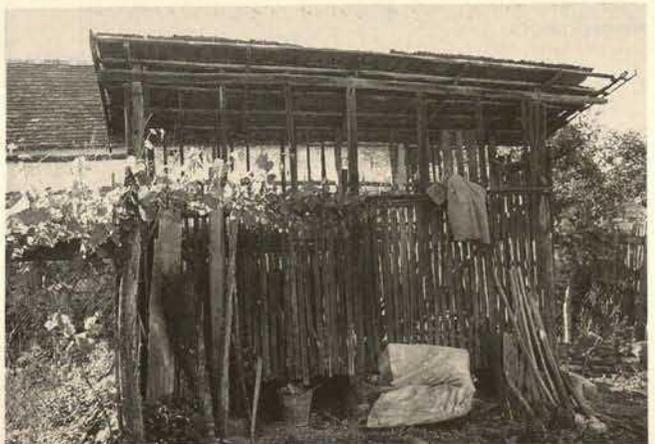
Möglichkeiten einer Wiederbelebung der bäuerlichen Nutzung, vielleicht verbunden mit denkmalverträglichen Umnutzungen von Teilbereichen, lassen sich exemplarisch für die meisten alten Gehöfte von Fertőrákos an der Hofanlage von Frau Bischof studieren. Zunächst ist, gerade wenn man sich an heutigen Maßstäben orientiert, die hohe Wohnqualität dieser historischen Höfe hervorzuheben. Die Vorteile einer zentralen Lage an der Hauptstraße sind verbunden mit einem ruhigen und wohnlichen, abgeschirmten Hofraum; alle Räume bis auf die vordere Stube sind nach Süden orientiert, auf den Hofraum. Die bauliche Struktur ist offen für variable Nutzungen und Vergrößerungsmöglichkeiten, die sich den jeweiligen familiären und wirtschaftlichen Bedürfnissen anpassen. Ohne die Eigenheiten dieses „modularen“ Systems aneinandergefüger Wohn- und Wirtschaftseinheiten zu zerstören, könnten neben der wünschenswerten Fortführung der bäuerlichen Nutzung zusätzlich separat nutzbare Wohnungen vorgesehen werden. Angesichts der reizvollen Lage am Neusiedler See dürfte eine den Eigenheiten des Baudenkmals angemessene touristische Nutzung von besonderem Interesse sein; so könnten z. B. kleine Ferienwohnungen geschaffen werden. Derartige Umnutzungen können mit einigem planerischen Geschick durchaus denkmalgerecht ausgeführt werden, ohne dabei die heutigen Komfortansprüche zu vernachlässigen. Um den Charakter und die Substanz des Bau-

toztatásokat a mindenkori lakók gazdasági igényeihez lehet igazítani, anélkül, hogy a lakó-és gazdasági egységekből okosan összefűzött „modulrendszer” végleg szétrombolnánk.

A mezőgazdasággal foglalkozó család számára fennáll a lehetőség, hogy portájának területén újabb lakrészeket alakítson ki. Különösen érdekesnek ígérkezik az idegenforgalom céljait szolgáló átalakítás, amely természetesen nem jelenti azt, hogy a becses műemlék értékei figyelmen kívül hagyhatók lennének. A Fertő tó közelségéből, a telek vonzó fekvéséből adódik, hogy bizonyára nem lenne sikertelen önálló, kis üdülő lakások létesítése. Ügyes tervezéssel mindez úgy is kivitelezhető, hogy a műemléki helyreállítás szabályainak betartása mellett a ma elvárható, magasabb komfortigények is kielégíthetők legyenek. Persze ahhoz, hogy az építészti emlék legfontosabb, lényeges vonásait -köztük az épület történeti dokumentumértékét- megtartsuk, figyelembe kell venni az alaprajz felépítésének hagyományait, azaz nem szabad az egységes tereket kisebb terekre feldarabolni. Nagyon valószínű, hogy az építetőnek le kell mondani a telek oldalhatárának teljes hosszúságban történő végigépítéséről is és a bővítésnél az igen alacsony tetőtér kihasználása sem jöhet szóba. A hiteles helyreállítás alapvető követelménye, hogy az épület 18-20. századból származó kiegészítőit -a ház jellegzetes szerkezeteit és berendezéseit- gondosan

Abb. 71-72. Hauptstraße 134, Bretterschuppen mit Schleppehdach und integriertem hölzernen Schweinekobel in Blockbauweise (oben), hölzerne Trockenvorrichtung für Maiskolben, im Garten vor der Scheune (unten).

71.-72. kép. Fő utca 134., deszkafészer félnyeregteretével és hozzá kapcsolódó fa boronafalas disznóállal (fent), fa kukoricagőre a pajták előtti kertben.

denkmals, also seinen Wert als historisches Dokument zu erhalten, sollten allerdings die überlieferten Grundrißstrukturen respektiert und keine zu intensive Nutzung des vorhandenen Raumes vorgesehen werden. Das bedeutet in diesem Fall vor allem einen Verzicht auf eine durchgehende interne Erschließung der langgestreckten Gebäudezeile und auf einen Ausbau der niedrigen Dachböden. Hinzu kommt die Bewahrung der zahlreichen Bau- und Ausstattungsteile aus dem 18. bis frühen 20. Jahrhundert, die bei allen früheren Umbauten immer wieder repariert und verwendet wurden und daher bis heute funktionsstüchtig erhalten sind. Die weitere Erhaltung dieser materiellen Zeugnisse örtlicher Handwerkstradition und bäuerlichen Lebens sollte weder einem blinden Modernisierungswillen noch einer sogenannten „stilgerechten“ Zurückrestaurierung auf eine bestimmte Epoche geopfert werden.

Eine einfühlsame und vorsichtige Restaurierung der Gebäude und ihrer Ausstattung allein genügt allerdings nicht, um der historischen und städtebaulichen Bedeutung der Hofanlage gerecht zu werden. Das urbane und landschaftliche, durch die bäuerliche Nutzung geprägte Umfeld ist in diesem Fall auf besonders eindrucksvolle Weise integraler Bestandteil des Gehöfts. Über die exemplarische Restaurierung einer oder einzelner Hofanlagen hinaus sollte das Ziel denkmalpflegerischer Bemühungen also auch die Erhaltung der Parzellenstrukturen mit ihrer spezifischen Form der Bebauung und Bewirtschaftung sein. Eine über Jahrhunderte durch Wein-, Obst- und Gemüseanbau geprägte Kulturlandschaft kann nur durch die Wiederbelebung einer extensiven, an traditionellen Anbaumethoden orientierten Landwirtschaft erhalten bleiben. Eine Reaktivierung der landwirtschaftlichen Nutzung würde zugleich zumindest für einen Teil der alten Wirtschaftsgebäude die Beibehaltung der ursprünglichen Funktion ermöglichen. Dies wäre vor allem für die Scheunen wichtig, bei denen eine Umnutzung mit großen Eingriffen in die Bausubstanz und in das Erscheinungsbild verbunden wäre.

Die Möglichkeiten einer fachgerechten Erhaltung der alten Hofanlagen in Fertőrákos sind eng verbunden mit der Wiederbelebung der wirtschaftlichen und sozialen Strukturen. Mit viel Geschick und Einfühlungsvermögen können neben der landwirtschaftlichen Nutzung zusätzlicher Wohnraum und auch Platz für einen „sanften“ Tourismus geschaffen werden. Dabei ist nicht die plakative Verkitschung zur „rustikalen Kulisse“ gefragt, sondern die Bewahrung und Vermittlung authentischer materieller Dokumente einer Jahrhunderte alten bäuerlichen Geschichte. Diese schöne und schwierige Aufgabe kann nur gelingen, wenn Bürger, Politiker und Fachleute der verschiedenen Sparten konstruktiv zusammenarbeiten.

Anmerkungen

- 1 Lediglich auf einer Photographie aus den siebziger Jahren zeigt die Fassade eine etwas dunklere Abtönung der Binnenflächen.
- 2 Die Zirkelschlagrosette erscheint in ähnlicher Form auf dem Unterzug der Stubendecke z. B. des Zollner-Hofes, Haus Nr. 152, mit der Datierung 1729, und der Hofanlage Haus Nr. 111, mit der Datierung 1802.
- 3 Die Dachgerüste über den rückwärtigen Bauteilen konnten nicht berücksichtigt werden. Den vorliegenden Plänen nach handelt es sich dabei ebenfalls um Kehlblechdächer, die einfache Windverbände und teils zusätzliche Verstärkungen der Dachsparren aufweisen. Für eine detaillierte Beschreibung der Dachkonstruktionssysteme wird auf den Beitrag über den „Zollner-Hof“ von Heinz Strehler verwiesen. Der „Zollner-Hof“ weist ein mit der Hofanlage Bischof vergleichbares Dachgerüst auf.

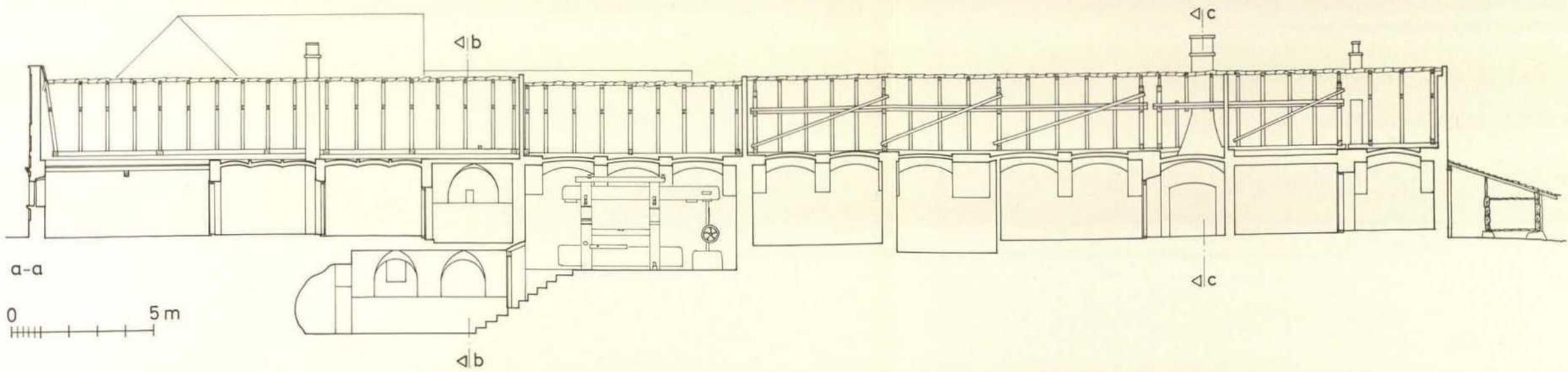
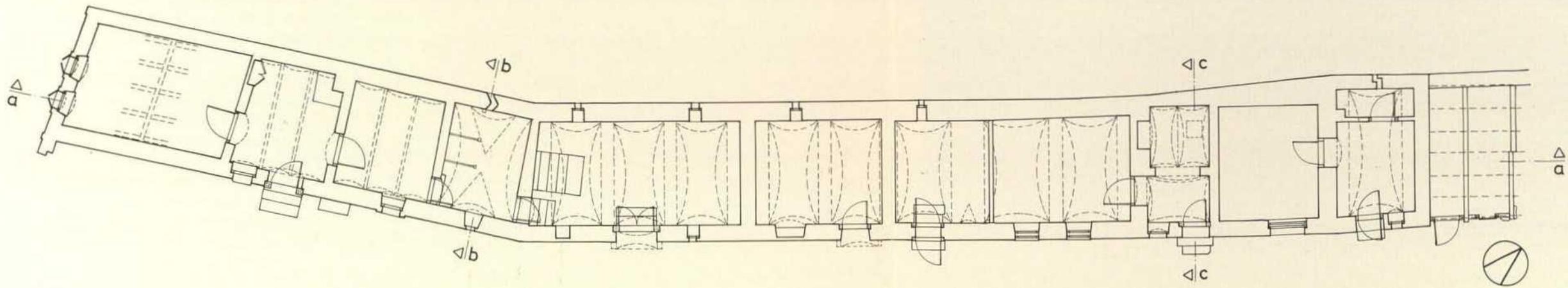
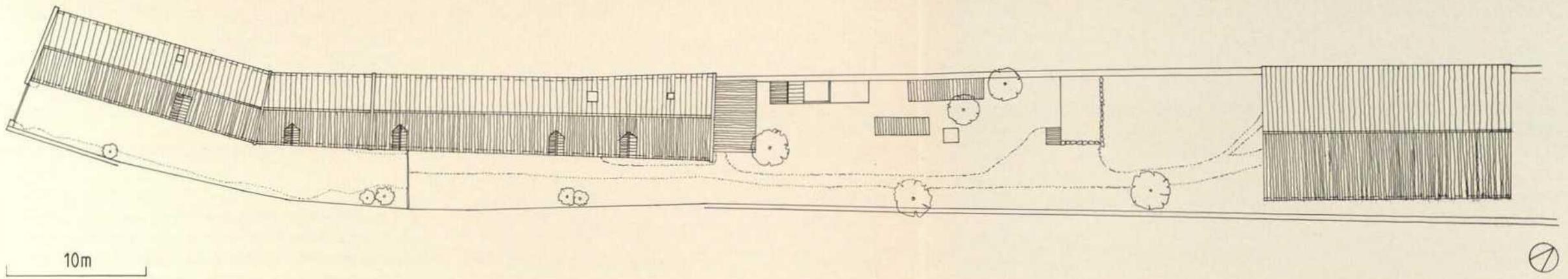
meg kell őrizni. A régi szerkezeteket eddig átépítésről-átépítésre, mindig megtartották illetve újra és újra felhasználták azokat, nagyobb részük ma is működőképes és kifogástalan állapotban van. Mindezek egyben a helyi kézműves hagyományok és a paraszti élet utolsó, kézzelfogható dokumentumai, melyeket gondosan őrizni kell és meg kell óvni a mindenáron való modernizálástól. Természetesen attól is óvakodni kell, hogy az épület egy feltételezett, korábbi állapotát „stílushű“ formában állítsuk helyre.

Önmagában azonban még az érzékeny és elővigyázatos külső- és belső helyreállítás sem elégséges, hiszen a régi paraszti porta történeti és városépítészeti szerepét sem szabad figyelmen kívül hagyni. Esetünkben ugyanis a mezővárosi környezet és az évszázados mezőgazdasági használat során kialakult történeti táj ugyancsak elmaradhatatlan része az együttesnek. Helyes tehát, ha az egykori portaépületek korhű helyreállítását szorgalmazzuk, gondoskodni kell a még meglévő telekosztás megtartásáról, de a hagyományos gazdálkodás fennmaradásáról is. Évszázadokon keresztül szőlő-gyümölcs-és konyhakertészet volt e vidéken az emberek egyik legfontosabb tevékenysége, belátható, hogy mindez maradandó nyomot hagyott a környező táj képében; ezt a történelmi mezőgazdasági tájat csak a hagyományos, belterjes gazdálkodás felélesztése tudja eredeti formájában megtartani. A hagyományos művelési módok újjáélesztése ugyanakkor legtöbb esetben a meglévő gazdasági épületek eredeti rendeltetésének megfelelő felhasználását is lehetővé tenné. Ez különösen a pajták fennmaradása szempontjából lenne fontos, hiszen, ha ezeket az épületeket más célra használnák, külső megjelenésük, felépítésük egyaránt megváltozna.

A fertőrákosi régi parasztgazdaságok megtartásának lehetőségei szorosan kapcsolódnak a gazdasági megújulás és a szociális szerkezet változásaihoz. Megfelelő ügyességgel, fejlődéssel és érzékeny tervezéssel a gazdálkodás mellett pótlólagosan olyan további lakóterületeket lehet létesíteni, melyek alkalmasak egyféle környezetbarát turizmus fogadására. Ez a turizmus minden bizonnyal nem a plakátszerű harsogást, „rusztikus kulisszát“ és főleg nem a giccset fogja keresni. Reményeink szerint ezek a turisták arra lesznek kíváncsiak, hogyan lehet a paraszti élet sokszáz éves hagyományait, hiteles történeti dokumentumait megőrizni és továbbadni a következő nemzedéknek. E szép és nehéz munka csak akkor járhat sikerrel, ha a polgárok, politikusok és a különböző területeken működő szakemberek példás egyetértésben együtt tudnak működni egymással.

Jegyzetek

1. A belső felületek valamivel sötétebb színezése egy, a hetvenes években készült felvételen jól látható.
2. A körzővel szerkesztett, vésett rozetta megtalálható a Zollner-ház Fő utca 152. szám, 1729-es évszámmal- és a 111. számú ház szobájának mestergerendáján is- ezek formája nagyon hasonló a tanulmányban leírt díszítéssel.
3. A hátsó telekvégen álló épületek tetőszerkezeteit nem tudtuk megvizsgálni. Az általunk ismert tervek szerint itt is torokgerendás fedélszék épült, melynek szarufáin egyszerű szélmerévízés és utólagos erősítések találhatók. A tartószerkezetek részletes leírásával kapcsolatban érdemes Heinz Strehler Zollner-házról írt tanulmányát elolvasni. A Zollner-ház tetőszerkezetei nagyjából-egészében megfelelnek a Bischof-ház megfelelő szerkezeteinek.

Taf. II. Hauptstraße 134, Aufsicht (gesamte Hofanlage mit Scheunen), Grundriß und Längsschnitt nach Norden (nach Gábor Suppan).

II. tábla. Fő utca 134., homlokzat (teljes homlokzat képe a pajtákkal), alaprajz és hosszmetset észak felé nézve (Suppan Gábor).